

15

KLASTRY JAKO ELEMENT ROZWOJU REGIONÓW

15.1 WPROWADZENIE

W krajach wspólnoty europejskiej widoczne jest znaczne zróżnicowanie regionów w poziomie rozwoju gospodarczego i społecznego. W wyniku analizy układu regionalnego, z uwagi na problemy społeczno-ekonomiczne, wyróżnione zostały następujące rodzaje regionów: regiony rozwijające się i słabo rozwinięte, regiony depresji, regiony rozwijające się harmonijnie, regiony problemowe, regiony zagrożenia ekologicznego, itd. [10]. Zniwelowanie różnic rozwoju regionów jest zatem najważniejszym celem polityki strukturalnej realizowanej przez Unię Europejską. Jedną ze ścieżek stymulowania rozwoju gospodarczego i społecznego regionów stanowi polityka oparta o klastry.

15.2 CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA ROZWÓJ REGIONÓW

Rozwój gospodarczy całego kraju należy rozpatrywać w odniesieniu do uwarunkowań regionalnych.

Chojnicki i Czyż definiują rozwój regionalny jako „zespół zmian społeczno-gospodarczych, które zachodzą w obrębie regionu rozumianego jako system. Zmiany te generują mechanizmy (warunki prorozwojowe, czynniki endogeniczne i egzogeniczne, działania celowe), kształtujące przemiany regionu, ujmowane zarówno w perspektywie procesowej, jak i celowo-aktywistycznej, które działają w konkretnej sytuacji historycznej i geograficznej. Obejmują one zmiany charakteru i funkcjonowania składników systemu ...ich struktur relacyjnych ... i form organizacji oraz otoczenia” [2].

Autorzy licznych publikacji na temat rozwoju regionalnego próbują zidentyfikować czynniki wywierające istotny wpływ na potencjał regionów. Churski wyróżnił trzy grupy czynników rozwoju regionalnego, do których należą [3]:

- infrastruktura techniczna,
- kapitał ludzki,
- czynniki miękkie, w tym kapitał społeczny i innowacyjność.

Całokształt czynności państwa w zakresie świadomego oddziaływania na rozwój społeczno-ekonomiczny regionów kraju stanowi politykę regionalną. W ramach ogólnej polityki regionalnej, ze względu na podmioty oraz poziom zarządzania, wyróżnia się [10]:

- politykę intraregionalną, gdzie w roli planowania i realizacji działań występują władze regionalne,
- politykę interregionalną, której podmiotami są centralne władze państwowe i organizacje międzynarodowe.

W ramach powyższych rodzajów polityki realizowane są dwa podejścia: ex-ante i ex-post. Pierwsze podejście ma charakter prewencyjny i polega na ograniczaniu barier rozwoju regionu, natomiast podejście drugie dotyczy usuwania lub naprawiania popełnionych wcześniej błędów. Biorąc pod uwagę jakość prowadzonej polityki regionalnej wskazane jest stosowanie podejścia ex-ante.

Jedną z nowych koncepcji polityki regionalnej jest tzw. endogeniczna polityka rozwoju regionalnego. Zgodnie z tą koncepcją rozwój regionalny jest efektem wewnętrznym ściśle wyznaczanym przez region „od dołu”. Zgodnie z koncepcją endogenicznej polityki rozwoju regionalnego, rozwój regionu zależy od następujących czynników [2]:

- endogenicznego kapitału materialnego,
- endogenicznego kapitału ludzkiego i społecznego,
- intraregionalnej polityki rozwoju.

Ponadto działania realizowane w ramach endogenicznej polityki rozwoju regionalnego powinny wspierać tworzenie [3]:

- kapitału społecznego,
- centrów innowacji, parków naukowych, parków technologicznych, agencji transferu technologii,
- regionów ‘uczących się’,
- klastrów,
- sieci gospodarczych,
- regionalnych systemów innowacji.

15.3 POLITYKA KLASTROWA W POLSCE

Na podstawie powyższych rozdziałów można stwierdzić, iż klastry stanowią jeden z elementów rozwoju innowacyjności i konkurencyjności regionu. Stąd wniosek, że polityka oparta o klastry powinna być jedną ze ścieżek realizacji celów regionalnej polityki strukturalnej.

W Polsce, nie istnieje „polityka rozwoju gospodarczego oparta na klastrach” (z ang. *cluster-based development policy*). Polityka klastrowa ma charakter wąski i stanowi element polityki innowacyjnej.

Polityka klastrowa na poziomie krajowym

Na poziomie krajowym, klastry lub inicjatywy klastrowe wspierane są przez Ministerstwo Gospodarki, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego oraz Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości. Do instrumentów wspierających rozwój klastrów można zaliczyć m.in.:

- działanie 5.1. Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka: Wspieranie powiązań kooperacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym – celem działania jest wzmocnienie konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez wspieranie powiązań kooperacyjnych pomiędzy przedsiębiorstwami, instytucjami otoczenia biznesu, a także jednostkami naukowymi,

- działanie 1.4. Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej Promocja i współpraca, (Komponent – współpraca) – celem działania jest zbudowanie sieci kooperacji pomiędzy regionami Polski Wschodniej.

Polityka klastrowa na poziomie regionalnym

Na poziomie regionalnym klastry i inicjatywy klastrowe znajdują swoje odzwierciedlenie w Regionalnych Strategiach Innowacji, Regionalnych Programach Operacyjnych oraz Regionalnych Strategiach Rozwoju. Analiza przeprowadzona przez Grupę roboczą ds. polityki klastrowej pozwoliła zidentyfikować dwa zasadnicze podejścia w ramach polityki wspierania klastrów i inicjatyw klastrowych na poziomie regionalnym [4].

Pierwsze podejście dotyczy wspierania sformalizowanych klastrów, czyli inicjatyw klastrowych i koordynatorów. W ramach tego podejścia regiony dedykują klastrom w sposób bezpośredni odrębne działania bądź łączą działania wspierające klastry z innymi działaniami ukierunkowanymi na wspieranie przedsiębiorczości lub budowaniu kooperacji pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostkami badawczo-rozwojowymi. Drugie podejście polega na określeniu priorytetowych branż lub klastrów, na rozwój których przeznaczane są środki finansowe dostępne w ramach różnych działań na poziomie regionalnym.

Badacze zwrócili uwagę, że tylko w jednym regionie, tj. w województwie zachodniopomorskim nie określono wprost działań ani środków na wsparcie inicjatyw klastrowych i klastrów (tabela 15.1).

Tabela 15.1 Sposób zdefiniowania wsparcia dla klastrów w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych.

Osobne działanie na wsparcie klastrów	Działania uwzględniające wsparcie dla klastrów	Brak działań dedykowanych klastrom
Świętokrzyskie Wielkopolskie Mazowieckie Warmińsko-Mazurskie	Podkarpackie Podlaskie Lubelskie Małopolskie Łódzkie Dolnośląskie Śląskie Opolskie Lubuskie Kujawsko-Pomorskie Pomorskie	Zachodniopomorskie

Źródło: Kierunki i założenia polityki klastrowej w Polsce do 2020 roku. Rekomendacje Grupy roboczej ds. polityki klastrowej, Maciej Dzierżanowski (red.) PARP, Warszawa 2012, s. 48.

15.4 REGIONALNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU KLASTRÓW

Różnice występujące pomiędzy regionami stanowią podstawę w budowaniu przewagi konkurencyjnej klastrów. Literatura przedmiotu przytacza wiele czynników uznanych za ważne elementy w rozwoju tych struktur. Zdaniem Portera przewagę konkurencyjną klastrów determinuje system czterech wzajemnie powiązanych czynników [8]:

- warunki czynników produkcji, na które składają się zasoby materialne, informacja, system prawny, instytuty naukowe i badawcze;

- kontekst strategii i rywalizacji dotyczący przepisów prawnych i norm odnoszących się do miejscowej rywalizacji, np.: system podatkowy, polityka rynku pracy, przepisy w zakresie własności intelektualnej;
- warunki popytu kreowane przez:
 - wyrafinowanych i wymagających klientów,
 - „wyprzedające” potrzeby klientów,
 - niezwykle miejscowy popyt w sektorach wyspecjalizowanych;
- obecność sektorów pokrewnych i wspomagających.

Rosenfeld przypisuje sukces ekonomiczny klastra trzem głównym czynnikom: pomysłom, powiązaniom i kompetencjom [9].

W literaturze przedmiotu wskazywany jest także zbiór tzw. kluczowych i wspierających czynników sukcesu ekonomicznego klastrów. Do zbioru kluczowych czynników należą [1]:

- sieci i partnerstwa,
- mocna baza umiejętności,
- innowacje oraz zdolności badawczo-rozwojowe,

Czynnikami wspierającymi są:

- obecność dużych przedsiębiorstw,
- odpowiednia infrastruktura komunikacyjna i instytucjonalna,
- duch przedsiębiorczości,
- dostęp do finansów.

W rozwoju klastrów istotne znaczenie odgrywają także czynniki pozaekonomiczne, w tym elementy kapitału społecznego. Aspekt społeczny podkreślany jest w pracach Marshalla i Beccattiniego.

Naukowcy badając możliwości rozwoju klastrów technologicznych w Polsce wyróżnili pięć głównych kategorii czynników wpływających na proces tworzenia i doskonalenia struktur klastrowych [6, 7]:

- determinanty celowości i korzyści określające istotę tworzenia współpracy, np.: wizja i cele współpracy;
- determinanty egzogeniczne określające zbiór czynników i jednostek, które tworzą środowisko dla rozwoju klastrów;
- determinanty endogeniczne dotyczące charakterystyki podmiotów klastra i założeń jego tworzenia;
- determinanty organizacyjno-formalne;
- determinanty zachowań międzyorganizacyjnych stanowiące czynniki pozaekonomiczne takie jak normy zachowań, intensywność oraz zaufanie.
- W oparciu o wnioski płynące z literatury przedmiotu autorka referatu wyróżniła zmienne związane z rozwojem regionu, które mogą istotnie wpływać na rozwój klastrów, szczególnie klastrów innowacyjnych i technologicznych. Zmienne pogrupowane zostały według następujących obszarów: infrastruktura instytucjonalna i komunikacyjna, innowacyjność, przedsiębiorczość, kapitał ludzki, atrakcyjność, internacjonalizacja (patrz tabela 15.2) [11, 12].
- W ramach badań prowadzonych w roku 2009 nt. „Procesów tworzenia i rozwoju klastrów

technologicznych na terenie Polski i Francji”, przeprowadzona została próba podzielenia województw na jednorodne skupienia z uwagi na zmienne wymienione w tabeli 15.3. W tym celu wykorzystano analizę skupień metodą k – średnich.

Tabela 15.2 Czynniki związane z rozwojem regionu, wpływające na efektywność rozwoju klastrów technologicznych

Czynniki		Zmienne
		Region/Województwo (NUTS 2)
Infra- struktura	Dostępność instytucjonalna	Liczba jednostek badawczo-rozwojowych
	Dostępność komunikacyjna	Linie kolejowe eksploatowane
		Drogi publiczne o twardej nawierzchni
Innowacyjność		Nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle
		Nakłady na działalność badawczo-rozwojową (B&R)
Przedsiębiorczość		PKB
		Liczba zarejestrowanych firm
Kapitał ludzki	Dostępność pracowników	Ludność ogółem
		Aktywni zawodowo ogółem
	Młodość demograficzna	Ludność według wieku: 15-29 lat
Atrakcyjność		Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto
Internacjonalizacja		Liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego

Źródło: Opracowanie własne.

W wyniku przeprowadzonych obliczeń, województwa podzielone zostały na trzy jednorodne skupienia:

- skupienie 1: dolnośląskie, małopolskie, mazowieckie, śląskie, wielkopolskie,
- skupienie 2: kujawsko-pomorskie, lubelskie, łódzkie, podkarpackie, pomorskie, zachodniopomorskie,
- skupienie 3: lubuskie, opolskie, podlaskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie.

Analiza liczby zidentyfikowanych klastrów technologicznych w poszczególnych regionach i skupieniach pozwoliła wysunąć wniosek, że utworzone skupienia stanowią grupy regionów o różnym potencjale rozwoju klastrów technologicznych, gdzie grupa 1 charakteryzuje się najwyższym potencjałem, grupa 2 – średnim, a grupa 3 – najmniejszym. W ramach skupienia 1 zidentyfikowano 16 klastrów, w skupieniu 2 – 9, a w skupieniu 3 – nie zidentyfikowano żadnego klastra technologicznego [11].

Przeprowadzone badania wykazały również, że wśród polskich regionów istnieją duże dysproporcje pod względem analizowanych zmiennych, a utworzone skupienia są wyraźnie skorelowane z liczbą klastrów technologicznych. Ponadto potwierdziły one związek między liczbą klastrów technologicznych a poziomem rozwoju regionu. Im wyższy poziom rozwoju regionu, tym wyższa liczba klastrów.

15.5 ROZWÓJ KLASTRÓW W POLSCE

Pierwsza lista klastrów bądź inicjatyw klastrowych, firmowanych przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, utworzona została w roku 2007. Z początku informowała o istnieniu około 30 takich struktur.

Tabela 15.2 Klastry i inicjatywy klastrowe zidentyfikowane przez PARP w latach 2009 i 2013

Region /Województwo/Miasto	Nazwa klastra lub inicjatywy klastrowej	
	Rok 2009	Rok 2012
dolnośląskie	1. Dolnośląski Klaster Surowcowy, 2. Ogólnopolski Klaster "E-ZDROWIE" 3. Sieć Naukowo-Gospodarcza BIOTECH, 4. SIEĆ Naukowo-Gospodarcza ENERGIA,	1. Klaster drzewny SIDE CLUSTER, 2. Klaster Ekoenergetyczny EEI – Energia, Ekologia, Innowacje, 3. Klaster Innowacyjnych Technologii w Wytwarzaniu CINNOMATECH, 4. Klaster Wspólnota Wiedzy i Innowacji w Zakresie Technik Informatycznych i Komunikacyjnych,
kujawsko-pomorskie	5. Bydgoski Klaster Przemysłowy	5. Bydgoski Klaster Przemysłowy
lubelskie	6. Klaster „Dolina Ekologicznej Żywności”, 7. Klaster Kultury Lubelszczyzny 8. Klaster Producentów Komponentów Lotniczych ,	6. Klaster „Dolina Ekologicznej Żywności” 7. Lubelski Klaster Ekoenergetyczny, 8. Wschodni Klaster ICT,
lubuskie	-	9. Klaster Archiwizacji Cyfrowej, 10. Lubuski Klaster Metalowy,
łódzkie	9. Klaster Łódzki 10. Klaster Medialny,	11. Klaster Bioenergia dla Regionu (BdlaR),
małopolskie	11. Eklaster – Małopolski Klaster Informatyczny, 12. Klaster "LIFE SCIENCE KRAKOW" 13. Klaster Medycyna Polska, , 14. Tarnowski Klaster Przemysłowy "PLASTIKOWA DOLINA",	12. Klaster LifeScience, 13. Klaster Medyczny MedCluster, 14. Tarnowski Klaster Przemysłowy S.A.,
mazowieckie	15. HOMAG – Producenci Klocków i Szczęk Hamulcowych, 16. Klaster Kosmiczny MAZOVIA (KKM), 17. Mazowiecki Klaster Druku i Reklamy, 18. Mazowiecki Klaster IT, 19. Mazowiecki Klaster Technologii Informatycznych i Komunikacyjnych,	15. Alternatywny Klaster Teleinformatyczny, 16. Creative Communication Cluster, 17. EduKlaster – Nowe Media w Edukacji, 18. Klaster SpediGo Polish Group, 19. Mazowiecki Klaster ICT, 20. OPTOKLASTER – Mazowiecki Klaster Innowacyjnych Technologii Fotonicznych,
opolskie		21. Klaster turystyczny, e-KOŁOT „Kraina mlekiem i miodem płynąca” 22. Opolski Klaster Informatyczny OP-Info,
podkarpackie	20. Klaster Multimediów i Systemów Informatycznych, 21. Podkarpacki Klaster Informatyczny 22. Stowarzyszenie Grupy Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego "DOLINA LOTNICZA" 23. Stowarzyszenie Producentów Komponentów Odlewniczych "KOM-CAST",	23. Klaster Przetwórstwa Tworzyw Sztucznych POLIGEN, 24. Klaster Spawalniczy KLASTAL, 25. Podkarpacki Klaster Energii Odnawialnej (PKEO), 26. Podkarpackie Powiązanie Kooperacyjne, 27. Stowarzyszenie Grupy Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego "DOLINA LOTNICZA", 28. Wschodni Klaster Informatyczny,
podlaskie	25. Klaster Zielonych Technologii, 26. Podlaski Klaster Obróbki Metali,	29. Klaster Instytucji Otoczenia Biznesu, 30. Klaster Obróbki Metali, 31. Klaster Uzdrawisko Supraśl 32. Podlaski Klaster Bielizny, 33. Wschodni Klaster Budowlany,

pomorskie	27. Gdańska Delta Bursztynu, 28. Klaster Biotechnologii, Farmacji i Kosmetyków, 29. Klaster ICT POMERANIA, 30. Polski Klaster Morski, 31. Żywność Pomorza,	34. Bałtycki Klaster Ekoenergetyczny, 35. Interizon – Pomorski Klaster ICT, 36. Pomorski Klaster BioEcoChemiczny (BioEcoChem),
śląskie	32. Innowacyjny Śląski Klaster Czystych Technologii Węglowych, 33. Sieć Transportu Szynowego, Sieć Wyrobów Medycznych, Sieć Turystyki 34. Śląski Klaster Drzewny, 35. Śląski Klaster Wodny,	37. Polish Wood Cluster, 38. Śląski Klaster Drzewny, 39. Śląski Klaster Wodny,
świętokrzyskie		40. Klaster Grono Targowe Kielce
warmińsko-mazurskie	36. Klaster Producentów Okien i Drzwi "MAZURSKIE OKNA", 37. Inicjatywy Klastrowe: jachty, okna i drzwi, meble,	41. Elbląski Klaster Turystyczny (EKT), 42. Klaster ICT Amber, 43. Klaster Mazurskie Okna, 44. Stowarzyszenie Klaster Mebel Elbląg,
wielkopolskie	38. Innowacyjny „Kocioł Pleszewski”, 39. Klaster Poligraficzno-Reklamowy, 40. Klaster Technologiczny PIAST Plus Stowarzyszenie NON PROFIT 41. Wielkopolski Klaster Chemiczny (jbr-ów oraz przedsiębiorstw) 42. Wielkopolski Klaster Meblarski, 43. Wielkopolski Klaster Zaawansowanych Technik Automatyzacji ELPROTECH,	45. Klaster Kotlarski, 46. Klaster Poligraficzno-Reklamowy w Lesznie, 47. Klaster Spożywczy Południowej Wielkopolski Stowarzyszenie w Kaliszu, 48. Klaster SynergIT (dawniej ITelligence Technology), 49. Wielkopolski Klaster Teleinformatyczny,
zachodnio-pomorskie	44. Klaster Firm Informatycznych ICT Pomorze Zachodnie, 45. Stowarzyszenie Zachodniopomorskie Drewno i Meble Politechnika Koszalińska, 46. Zachodniopomorski Klaster Chemiczny "ZIELONA CHEMIA" w Szczecinie,	50. Klaster ICT Pomorze Zachodnie, 51. Klaster Metalowy Metalika, 52. Klaster Stowarzyszenie Przetwórców Szkła Budowlanego, 53. Stowarzyszenie zachodniopomorski Klaster Morski, 54. Zachodniopomorski Klaster Chemiczny „Zielona Chemia”,
obszar Polski północnej	47. Bałtycki Klaster Koenergetyczny,	
obszar Polski północno-wschodniej	48. Północno – Wschodni Innowacyjny Klaster Turystyczny "KRYSTAŁ EUROPY"	
obszar Polski centralnej	49. Klaster Budownictwo – Polska Centralna	
mazowieckie, łódzkie, wielkopolskie, lubuskie, dolnośląskie, śląskie	50. Klaster NUTRIBIOMED	55. Klaster NUTRIBIOMED
obszar Polski południowo-wschodniej	51. AVIA SPLOT	
małopolska, podkarpacie	52. Małopolsko-Podkarpacki Klaster Czystej Energii,	
cały obszar Polski	53. Klaster Browarniczy	

Źródło: zgodnie z bazą danych ze strony internetowej www.pi.gov.pl, 2009 r. oraz <http://www.pi.gov.pl/PARP/data/klastry/>, 01.04.2013 r.

W roku 2008, na zlecenie PARP przeprowadzona została inwentaryzacja gron na terenie całego kraju. W wyniku badań zidentyfikowano 52 klastry i inicjatywy klastrowe. Najbardziej aktualny katalog klastrów w Polsce, wydany w 2012 r. przez PARP, zawiera listę 54 klastrów i inicjatyw klastrowych (tabela 15.3).

Rok 2009

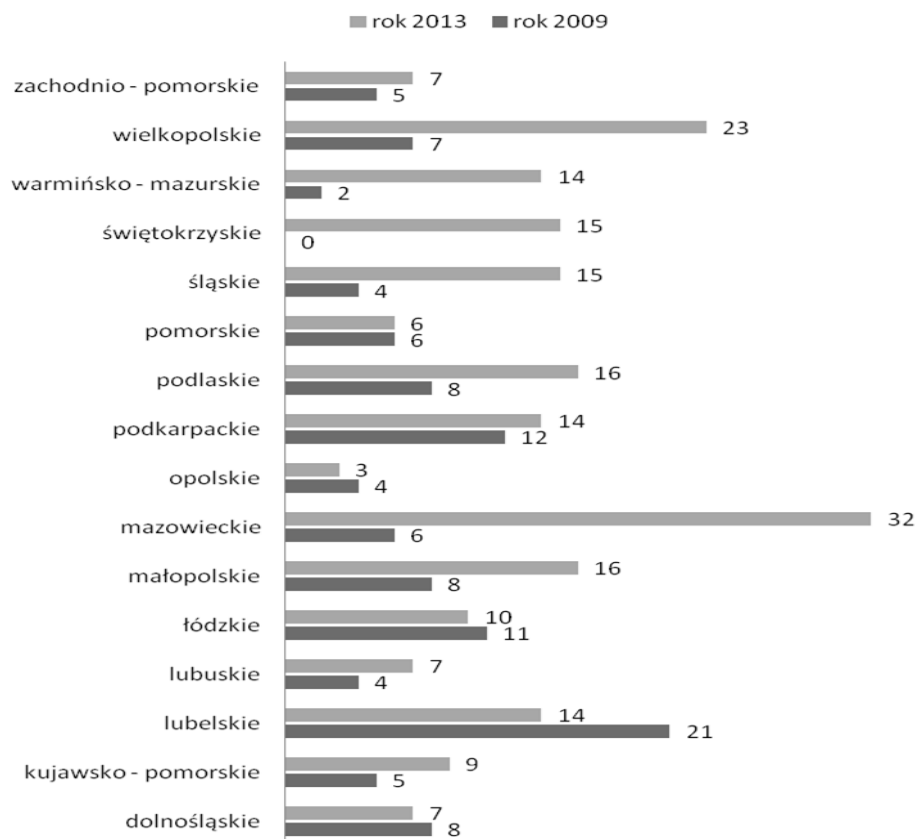
Rok 2013

Rys. 15.1 Interaktywna mapa klastrów Polski

Źródło: <http://www.pi.gov.pl/PARP/data/klastry/>

Liczba klastrów i inicjatyw klastrowych

Rys. 15.2 Liczba klastrów i inicjatyw klastrowych w województwach Polski w latach 2009 i 2013

Źródło: na podstawie interaktywnej mapy klastrów z 2009 r. oraz 2013 r.
<http://www.pi.gov.pl/PARP/data/klastry/>

Wyniki badań, zleconych przez PARP w 2008 r., pozwoliły na opracowanie interaktywnej mapy klastrów, gdzie ostatecznie pojawiło się 127 klastrów i inicjatyw klastrowych. W chwili obecnej²³ na mapie klastrów znajduje się ich 208 (patrz rys. 15.1).

Na podstawie map klastrów można stwierdzić, że najwięcej tych struktur występuje w województwie mazowieckim, a następnie wielkopolskim. Również duża liczba klastrów i inicjatyw klastrowych zlokalizowana jest w województwach: małopolskim, podlaskim, śląskim, świętokrzyskim, lubelskim, podkarpackim i warmińsko-mazurskim. W pozostałych województwach ich liczba nie przekracza 11 (patrz rys. 15.2).

Analiza danych, zawartych w katalogach klastrów z 16 województw, z uwagi na ich strukturę branżową, wykazała, że najliczniej reprezentowane są klastry z branży ICT (28) oraz branży turystycznej (27). Klastry z branży ICT dominują w województwie mazowieckim (6), małopolskim (5) i śląskim (4). Klastry z sektora turystycznego najliczniej występują w województwie lubelskim (4). Wśród przodujących sektorów w klastrach zidentyfikowano również przemysł spożywczy (20), ekoenergetyczny (18) oraz drzewny (13) [5].

PODSUMOWANIE

Z powyższych danych wynika, że w regionach z upływem czasu powstaje coraz więcej klastrów i inicjatyw klastrowych. Należy zaznaczyć, że ich duża część, utworzona w latach 2006-2009, wstrzymała swoją działalność wraz z zakończeniem projektów umożliwiających finansowanie ich dalszego rozwoju.

Liczba klastrów i inicjatyw klastrowych występujących w poszczególnych województwach pozwala stwierdzić, że największy potencjał w rozwoju klastrów mają województwa, w których, w ramach polityki wspierania klastrów i inicjatyw klastrowych na poziomie regionalnym, stosowane jest podejście polegające na wspieraniu sformalizowanych klastrów (inicjatyw klastrowych i koordynatorów).

LITERATURA

1. A practical Guide to cluster development, A report to the Department of Trade and Industry and the English RDAs by Ecotec Research & Consulting, www.berr.gov.uk
2. Chojnicki Z., Czyż T., Główne aspekty regionalnego rozwoju społeczno-gospodarczego [w:] *Rozwój regionalny i lokalny w Polsce w latach 1989-2020*, red. J. Parysek, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet A. Mickiewicza w Poznaniu, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2004
3. Churski P., Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2008
4. Kierunki i założenia polityki klastrowej w Polsce do 2020 roku. Rekomendacje Grupy roboczej ds. polityki klastrowej, Maciej Dzierżanowski (red.) PARP, Warszawa 2012.
5. *Klastry w Polsce. Katalog*, PARP, Warszawa 2012
6. Knop L., Kształtowanie struktury klastra, w: „Restrukturyzacja w obliczu nowych wyzwań gospodarczych. Zarządzanie – strategia - analiza”, red. R. Borowiecki, A. Jaki Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2010, s.151-166

²³ Dane z 1 kwietnia 2013 r.

7. Konkurencyjność oparta na partnerstwie- tworzenie sektorowych sieci współpracy, szansą rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw. Konsorcjum: Górnośląska Agencja Przekształceń Przedsiębiorstw S.A., Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Bytomiu, Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A., Regionalna Izba Gospodarcza w Katowicach. Praca realizowana w latach 2005-2008.
8. Porter M. E., Porter o konkurencji, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2001.
9. Rosenfeld S.A., Creating smart systems. A guide to cluster strategies in less favored regions; Europeanion - Regional Innovation Strategies, 2002.
10. Winiarski B., Polityka gospodarcza, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
11. Żabińska I.: Procesy formowania i rozwoju klastrów technologicznych w regionach Polski i Francji. Rozprawa doktorska, Zabrze 2010
12. Żabińska I.: Wspieranie rozwoju klastrów w Polsce. VI Międzynarodowa Konferencja: Systemy wspomaganie w zarządzaniu środowiskiem, Harrachov Czechy 2009.

KLASTRY JAKO ELEMENT ROZWOJU REGIONÓW

Streszczenie: *W artykule przedstawiono politykę wspierania klastrów w Polsce, szczególnie w odniesieniu do poziomu regionalnego. Ponadto określono czynniki wpływające na rozwój klastrów oraz podjęto analizę zróżnicowania regionów pod względem rozwoju klastrów i inicjatyw klastrowych.*

Słowa kluczowe: *klastry, rozwój gospodarczy, regiony*

CLUSTER AS PART OF REGIONAL DEVELOPMENT

Abstract: *This paper presents the cluster policy in Poland, particularly in relation to the regional level. In addition, the article sets out the factors of cluster development. This article contains the analysis of the diversity of regions in terms of clusters and cluster initiatives development.*

Key words: *clusters, economic development, regions*

dr inż. Iwona ŻABIŃSKA
Politechnika Śląska, Wydział Organizacji i Zarządzania
Instytut Inżynierii Produkcji
ul. Roosevelta 26, 41-800 Zabrze
tel.: +4832 277 73 13; e-mail: Iwona.Zabinska@polsl.pl